

УДК 330.322:631.16

Аспірант, Однорог М.А.
Кафедра фінансів,
Білоцерківського національного аграрного університету

ОСНОВНІ НАПРЯМКИ ПОДОЛАННЯ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ КРИЗИ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ КИЇВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Розроблено основні напрямки подолання інвестиційної кризи сільськогосподарських підприємств Київської області. Висвітлено розвиток інвестиційного процесу в сільському господарстві. Досліджено особливості економічного змісту інвестицій та інвестиційного процесу в сільському господарстві. Обґрунтовано державне регулювання інвестиційного процесу в сільському господарстві. Досліджено організаційно-економічний механізм інвестування в сільському господарстві. Визначено напрями підвищення ефективності залучення та використання інвестицій у сільському господарстві Київської області.

Ключові слова: інвестиційна діяльність, інвестиційний процес, інвестиційний клімат, інвестиційна криза, державне регулювання, управління, агропромислова інтеграція, сільське господарство.

Вступ. Сучасні сільгосппідприємства діють у складному, нестабільному економічному середовищі з високим рівнем невизначеності, тому уміння здійснювати необхідні зміни, перебудови, адаптуватися є сьогодні найважливішим завданням, що забезпечить їхню конкурентоспроможність і успішне функціонування в довгостроковій перспективі. Найбільш важливою складовою цих змін, що забезпечує швидку реакцію сільськогосподарських підприємств на вплив факторів внутрішнього і зовнішнього середовища, є ефективне інвестиційне забезпечення. Проте на даний час в Україні обсяги інвестицій за рахунок усіх джерел фінансування хоча і зростають на 30-40% щорічно[1,С.9] не забезпечують навіть простого відтворення основних засобів у галузі. Отже, питання пошуку шляхів подолання інвестиційної кризи залишається актуальним, незважаючи на велику кількість наукових робіт (окремі з яких використані у цій роботі), присвяченим визначеній проблемі. Особливе практичне значення це завдання має через зміни у внутрішніх і зовнішніх факторів інвестування у зв'язку зі вступом України до СОТ.

Постановка завдання. Метою статті є визначення основних напрямків подолання інвестиційної кризи сільськогосподарських підприємств в Україні, зокрема, в Київській області у сучасних умовах.

Результати. Якщо брати за основу офіційні дані, для належного інвестиційного забезпечення щорічні вкладення в сільське господарство мають бути мінімум біля 30 млрд. щорічно[2,С.5]. За даними Мінагрополітики навіть

приблизні розрахунки показують, що за період з 1990 по 2007 року сільське господарство недоотримує 16,6 млрд. щорічно для інвестування в основні засоби. Потреба сільського господарства в техніці задоволена на 50%, а ступінь її зношеності по галузі становить 75-90%.

Стан інвестиційного забезпечення у 1990 році оцінювався на рівні 65-78% (11799 млн. грн. у порівнянних до 1995 року цінах) від потреби. У порівнянні з 1990 роком загальна сума інвестицій в сільськогосподарські підприємства станом на 2000 рік скоротилася майже у 24 рази. [3, С.45] не зважаючи на те, що сільське господарство законодавче визнано пріоритетною галуззю. В сільськогосподарських підприємствах України вартість наявних основних фондів з 2000 року скоротилася у 1,3 рази. Збільшення за цей же період інвестицій в основний капітал недостатньо, ці інвестиційні вкладення не відшкодовують вартості основних засобів у повному обсязі. Слід зазначити, що за даними Держкомстату України в цілому у державі за період 2000-2007 рр. вартість наявних основних фондів збільшилась в 1,7 рази, а відповідні інвестиційні вкладення в середньому по всіх галузях зросли в 2,9 разів (з 32573 млн. грн. до 93096 млн. грн.). Стурбованість викликає і структура інвестицій. За дослідженнями М.Корінько, С.Гуткевич [4, С.27-28] пасивна частина основних засобів сільськогосподарського призначення складає на підприємствах майже 70%, а активна – 30%, у той же час у розвинутих країнах співвідношення між активною і пасивною частинами основних фондів навпаки відноситься як 70/30. В цілому, для належного оновлення основних засобів необхідно із 100 грн. товарної продукції використовувати 10% для інвестування в основний капітал [5,С.10].

Незважаючи на наявність загально визнаних порівняльних переваг, сільське господарство України виявилось однією з найменш інвестиційно привабливих галузей економіки: загальна сума щорічних капітальних вкладень у сільському господарстві скоротилася у 2007 році порівняно з 1990 роком у 19,1 рази, в той час як в цілому по економіці скорочення складало 3,97 рази (табл.1).

Таблиця 1

Показники інвестиційної діяльності у сільському господарстві України*

	Од. виміру	2003 р.	2004 р.	2005 р.	2006 р.	2007р.
Капітальні інвестиції у порівнянних цінах	млн. грн.	11639	1296	560	496	590
	%	100,0	11,1	4,81	4,26	5,07
Структура капітальних інвестицій за формами власності:		-	2,5	3,2	17,1	14,9
		39,3	29,5	15,4	11,5	7,8
	%	60,7	67,3	79,6	69,0	76,0
приватна						
державна						
колективна						

*Держкомстат України

Несприятливими умовами здійснення інвестиційної діяльності у сільському господарстві визначені: низький рівень ефективності фінансової системи, наявність державного фінансування галузі, нерозвиненість ринків сільськогосподарських активів, втручання органів державної влади в господарську діяльність підприємств, особливості соціального середовища у сільській місцевості.

Динаміка показників ресурсно-інвестиційного забезпечення сільськогосподарських підприємств Київської області у порівнянні з показниками в цілому по країні показує наявність хоча і нестійких, але позитивних зрушень в цій сфері (табл. 2).

Таблиця 2

**Динаміка показників ресурсно-інвестиційного забезпечення
сільськогосподарських підприємств Київської області**

Показник	Рік	Сільськогосподарська галузь	
		всього Україна	Київська область
Валова продукція, в порівняльних цінах млрд. грн.	2000	26,5	1,9
	2005	33,8	2,7
	2006	37,0	2,9
	2007	35,4	2,8
Валова продукція (в цінах 2007 року) в % до 1990 року	2000	24,2	1,7
	2005	33,4	2,6
	2006	36,5	2,8
	2007	34,9	2,7
Вартість основних засобів сільськогосподарських підприємств, млн. грн.	2000	87760,1	7930,2
	2005	46851,3	6117,6
	2006	47132,9	4181,7
	2007	48113,5	4397,1
	2015*	365774,5	29993,5
Інвестиції в основній капітал, млн. грн.	2000	1552	170,7
	2005	4905	157,2
	2006	5980	727,6
	2007	7706	839,9
Фінансові результати, млрд. грн.	2000	1,8	0,2
	2005	3,4	0,38
	2006	2,8	0,31
	2007	6,2	0,69
Рівень рентабельності операційної діяльності сільськогосподарського виробництва, %	2000	-1,6	-1,4
	2005	6,8	5,2
	2006	2,8	3,1
	2007	19,3	22,4

* Прогноз потреби. Джерело: складено автором за даними Держкомстату, Мінагрополітики України та [6, 7].

Збільшуються обсяги інвестування в основні засоби, покращуються

фінансові результати. Зростає фондвіддача, яка у в середньому на підприємствах Київської області дорівнювала: в 2000 році - 0,30 ; 2001 - 0,45; 2002 - 0,58; 2003 - 0,51; 2004 - 0,68; 2005 - 0,63; 2006 - 0,67.

Розглядаючи сучасний стан інвестиційної діяльності в сільському господарстві, можна відзначити, що він характеризується зменшенням ролі держави як безпосереднього інвестора і розвитком приватних інвесторів, появою нових інституціональних структур, формуванням інвестиційної інфраструктури: комерційних банків, спеціалізованих кредитно-фінансових інвестиційних інститутів. Ці процеси поступово модифікують структуру інвестиційного капіталу за формами власності і джерелами фінансування (табл. 3).

Таблиця 3

Структура інвестицій в основний капітал сільського господарства Київської області за джерелами фінансування, %*

Джерела	2003 р.	2004 р.	2005 р.	2006 р.	2007 р. до 2004 р., +, -
Державний бюджет	9,1	1,8	1,5	1,4	- 7,7
Місцеві бюджети	3,2	2,3	2,4	1,8	- 1,4
Іноземні інвестори	0,8	1,9	6,4	1,9	+ 1,1
Кредити банків та інші позики	0,9	0,5	1,5	5,4	+ 4,5
Власні кошти	82,3	90,3	84,1	85,6	+ 3,3
Інші джерела	3,7	3,2	4,1	3,9	+ 0,2
Всього	100,0	100,0	100,0	100,0	-

*джерело: Держкомстат України

Можливими шляхами збільшення інвестицій на сьогодні є забезпечення адресного використання амортизаційних коштів, відповідно до їх функціонального призначення. Це передбачає включення амортизаційних відрахувань при нецільовому використанні в оподатковувану базу: введення спеціальних амортизаційних рахунків аграрних підприємств у банках, які їх обслуговують, формування за рахунок частини амортизаційних відрахувань регіональних інвестиційних фондів.

Факторами макросередовища, що впливають на існуючий стан інвестиційного забезпечення сільськогосподарських підприємств в Україні та, зокрема, Київській області є наступні.

1. Основною проблемою, яка потребує вирішення - врегулювання таких питань як *оборот земельних ділянок сільськогосподарського призначення*, реальна експертна грошова оцінка земельних ділянок, іпотека землі, випуск та обіг цінних іпотечних паперів. У розвинутих країнах саме через іпотечне кредитування

сільгоспвиробники оплачують більшість своїх капітальних витрат. Впровадження в Україні добре організованого і контрольованого державою ринку землі буде сприяти підвищенню інвестиційного забезпечення сільськогосподарських підприємств Київської області. За оцінками, введення в дію ринку землі дозволить збільшити на 1,5-2% рентабельність сільськогосподарського виробництва[8, С.77].

2. Іншим важливим фактором, що викликає проблеми у інвестиційному забезпеченні сільськогосподарських підприємств, є *рівень паритетності цін* між ресурсами, що постачаються в галузь та ціною сільськогосподарської продукції. З 1991 року і до цього часу рівень диспаритету цін тільки збільшувався. Так, у 1992 році ціни на ресурси для сільського господарства зросли у 38,2 рази, а вартість сільськогосподарської продукції зростає у тому ж році лише у 18, 5 разів. Відповідне співвідношення у 1993 році складало 56,2 до 39,6 разів [9]. На даний час міжгалузевий диспаритет цін по окремих статтях сягає в цілому шестикратному розміру [10,С.44] (так ціни на електроенергію для сільськогосподарської галузі на 65% вищі, ніж в промисловості).

Існування диспаритету цін між вартістю ресурсів, що постачаються, та вартістю сільськогосподарської продукції не тільки залишає підприємства без внутрішніх джерел фінансування, а і заважає їм залучати кредитні кошти та негативно впливає на рівень рентабельності. Для отримання кредиту недостатньо бути просто прибутковим. Рівень рентабельності має забезпечити виконання боргових зобов'язань. Усунення негативного для сільськогосподарської галузі диспаритету цін є дуже важливою складовою для підвищення інвестиційного забезпечення сільськогосподарських підприємств. Слід зазначити, що у 2007 році вперше за останні роки індекс зростання цін на сільськогосподарську продукцію став на користь аграрного сектору. Зростання цін на сільськогосподарську продукцію у 2007 році становило 138%, а на ресурси – 124,3% [11, С.8]. Отже, це зумовило деяке зростання прибутковості сільгоспідприємств Київської області та сприяло збільшенню обсягів інвестування в основний капітал.

3. *Рівень державної підтримки сільськогосподарських підприємств.* Як показує закордонний досвід, масштабна державна підтримка сільгоспвиробників викликана об'єктивними процесами щодо підтримки національної продовольчої безпеки. У розвинутих країнах фінансова допомога сільгоспвиробникам дуже значна. Сума державних субвенцій для підвищення прибутковості сільськогосподарських товаровиробників складає в США біля 50% в сумі чистого прибутку, тобто забезпечує половину рівня рентабельності. В ЄС сума державної фінансової підтримки складає 40% їх валової продукції [12]. В цілому у світі діє практика встановлення урядом гарантованого рівня цін на сільськогосподарську продукцію, яка здійснюється через відповідне дотування. В Україні за рахунок дотацій по окремих галузях (тваринцтво) також забезпечується біля 30% рентабельності, а по більшості галузей виробництво залишається збитковим навіть при наявності державних доплат. Одночасно державна допомога не має надаватися для відшкодування витрат, що виникли через незадовільну організацію праці, а стимулювати підвищення ефективності виробництва.

Дискусійним залишається питання щодо нарощування обсягів державної

допомоги сільгоспвиробникам через здешевлення кредитної ставки так як такі методи згідно з правилами СОТ відносяться до „жовтої корзини”, тобто мають бути поступово ліквідовані, але на даний час для України це залишається одним з найбільш ефективним засобом як для фінансування поточних потреб на вирощування та збір врожаїв, так і для реалізації лізингових програм довгострокового інвестування в переоснащення матеріально-технічної бази підприємств.

4. Перешкодою для розвитку інвестування в сільськогосподарське виробництво є відсутність необхідної *системи страхування інвестиційних ризиків* та значне *податкове навантаження*, яке погіршує фінансовий стан сільськогосподарських підприємств. Наочною є залежність між збільшенням питомої ваги податків у загальних доходах підприємств та зменшенням рентабельності, та навпаки.

До внутрішніх факторів, що впливають на стан інвестиційного забезпечення в Україні та, зокрема, Київській області можна віднести наступні.

1. *Невеликі розміри значної кількості сільськогосподарських підприємств.* Із проведенням паювання земель їх основними власниками стали 5,6 млн. фізичних осіб із середнім розміром земельної ділянки 4 га. У власності сільськогосподарських підприємств залишилося 9,9% (1879 тис. га) сільськогосподарських угідь [13, С.76]. За даними Держкомстату на кінець 2006 року середній розмір ділянки зменшився ще більше та не перевищує 1,21 Га. Крім того, і цю площу подрібнено на посівні ділянки різних культур. Кількість дрібних (до 100 га площа угідь) підприємств – 35228 тис. одиниць (67,7%), середніх (100 - 1000 га площа угідь) підприємств – 10542 тис. одиниць (20,2%), крупних (1000,1 - 5000 га площа угідь) підприємств – 5852 тис. одиниць (11,2%), найбільш крупних (понад 5000 га площа угідь) підприємств – 455 тис. одиниць (0,9%).

Одночасно, за дослідженнями, проведеними ННЦ „Інститут аграрної економіки” [14, С.76], в сучасних умовах оптимальні (ефективні) обсяги виробництва забезпечують сільськогосподарські підприємства, що мають великі площі так як невеликі розміри сільськогосподарських підприємств не забезпечують раціонального використання системи технічних засобів і відповідного зниження собівартості продукції. На кінець 2006 року тільки 17,9% господарств населення мали трактори, 11,1% - сіялки, 12,7% - культиватори. При обробці землі в 94% господарств використовують ручну працю [15]. Наслідком цього стає прибутковість виробництва, яка значно нижче навіть колишньої „колгоспно-радгоспної” не говорячи про потенційну. Навіть у роки розквіту колгоспно-радгоспної системи продуктивність праці в аграрному секторі України була в сім разів нижчою, ніж у сільському господарстві Франції, у п'ять - ніж у Німеччини, у десять – ніж у Голландії і США. Отже, створюється „зачароване коло” для забезпечення своєчасного інвестування в оновлення та переоснащення матеріально-технічної бази виробництва необхідно мати достатню прибутковість, яку неможливо отримати через низьку ефективність використання наявних матеріально-технічних ресурсів.

Укрупнення сільськогосподарського виробництва для підвищення його ефективності – це сучасні світові тенденції[16, 17]. Одним з найперспективніших шляхів для розв'язання цієї проблеми виглядає розвиток системи виробничої та обслуговуючої сільської кооперації в Україні. Кооперація - це особливий організаційно-виробничий вид господарювання на основі системної співпраці різних осіб. При цьому кооперацію не вірно розцінювати як засіб реформування відносин власності. До речі, стимулювання створення кооперативних утворень в сільській місцевості підтримують міжнародні інвестори. Так, Всесвітній Банк у рамках програми по підготовці Польщі до вступу в ЄС припинив фінансування проектів, пов'язаних з прямою підтримкою окремих сільськогосподарських підприємств, віддаючи перевагу непрямій опосередкованій підтримки через надання інвестиційних кредитів для розвитку сільськогосподарських регіонів у цілому, впровадженню нових технологій виробництва, реалізації програм консолідації сільгоспідприємств та збільшення продуктивності праці[18].

Висновки. Таким чином, основним напрямком подолання інвестиційної кризи є забезпечення розвитку матеріально-технічної бази сільськогосподарського виробництва до рівня фондозабезпечення провідних країн світу за рахунок: системного обґрунтування потреб у інвестиційних вкладеннях в сільськогосподарські підприємства; удосконалення амортизаційної політики держави; розвитку сільської кооперації; розвиток системи довгострокового інвестиційного банківського кредитування, у тому числі у формі фінансового лізингу; створення податкових стимулів для інвестування у впровадження сучасних технологій виробництва; стимулювати перетік капіталів, у тому числі іноземних інвесторів, у сільськогосподарську галузь через підтримку позитивного для галузі диспаритету цін.

Список літератури

1. Закон України „Про стимулювання розвитку сільського господарства на період 2001-2004 років” // rada.gov.ua
2. Комплексна програма підтримки розвитку Українського села на період до 2015 року/ /www.test.minagro.gov.ua
3. Гайдуцький П.І. Про основні засади реформування системи державної підтримки сільського господарства та сільської території. // Економіка АПК. – 2005. - № 11. – С. 43-48.
4. Іпотечне кредитування в аграрному секторі економіки України / М.Я.Дем'яненко, В.М.Алексійчук, О.Є.Гудзь, А.В.Сомик. - К.: ННЦ ІАЕ, 2005. - С.76
5. Корінько М.Д., Гуткевич С.О. Актуальні проблеми фінансового забезпечення сільськогосподарського виробництва.//Актуальні проблеми економіки. – 2002. - №4. – С. 27-31.
6. Кравченко С.А. Обеспечение кредитоспособности сельскохозяйственных производственных кооперативов // Економіка АПК. – 2005. - №8. – С. 70-78.
7. Месель-Веселяк В.Я. Оптимальні розміри сільськогосподарських формувань

- промислового типу в Україні. // Економіка АПК. – 2008. - №3. – С. 13-19.
8. Мы даем больше, чем просто финансовые ресурсы (интервью с Бэзилем Ковальским, региональным директором Всемирного банка по Польше и странам Балтии // Трансформация. Экономический бюллетень о странах с переходной экономикой. – Август 1998. - С.11
 9. Про підсумки роботи агропромислового комплексу в 2007 році та завдання на 2008 рік. Виступ першого заступника Мінагрополітики України Ю.Лузана на колегії 7 лютого 2008р. // Економіка АПК. – 2008. - №2,3 – С. 16.
 10. Про підсумки роботи агропромислового комплексу в 2007 році та завдання на 2008 рік. Виступ першого заступника Мінагрополітики України Ю.Лузана на колегії 7 лютого 2008р. // Економіка АПК. – 2008. - №2, 3. – С. 16.
 11. Саблук П.Т. Економічний механізм АПК у ринковій системі господарювання. // Економіка АПК. – 2007. - №2, 3. – С. 10.
 12. Фирсов Е.А. Об экономических основах аграрной политики. // Економіка АПК. – 2008. - №3. – С. 24-38.
 13. Шебан В.С. Основні напрямки системного оновлення матеріально-ресурсного потенціалу в аграрний сектор економіки. // Економіка АПК. - 2003. - №2. – С. 44-48.